

Nederlandse versie: 25 Oktober 2009.

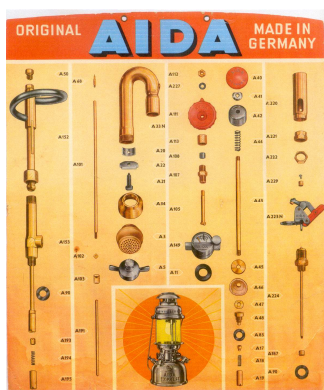

1906 - 1980

Hirschhorn-Aida-Graetz.

Een MERK tussen 2 bedrijven.

© A.Kaim

Hirschhorn

Graetz

Inhoud:

Inhoud.	- 2	Het einde van de Aida gloeik.branders.	- 11
Introductie.	- 3	Nieuw adres (1943).	- 12
Periode 1906-1945 .	- 3	Patenten en merken (1920-1945).	- 12
De 1e Hirschhorn gloeikous branders.	- 3	Lampen en branders via het internet.	- 12
De flens in het algemeen.	- 3	Na de oorlog (1945 tot....).	- 12
E&G 'Eugeos' flens als voorbeeld.	- 4	Zoektocht naar na-oorlogse patenten.	- 13
De Hirschhorn flens (1906).	- 4	Relevante Duitse patent ontwikkelingen.-	13
Nadelen.	- 4	Relevante Duitse merk ontwikkelingen.	- 14
Verbeterde flens (vroeg jaren 20).	- 4	Een verrassend adres (1952).	- 15
De Hirschhorn Aida overdruk lamp.	- 5	Alles tezamen in Altena (1953).	- 15
Een Hirschhorn patent uit 1924.	- 5	Verwarrend.	- 15
De werking van de Preston oververhitter (1911).	- 6	Een oude bekende (Carmen 1954).	- 15
Perfect ontwerp.	- 6	Relevante USA (Uspto) fabrieksmerk ontwikkelingen (2004).	- 15
De Hirschhorn/Aida oververhitter.	- 6	Een zijstap: het determineren van enkele	
De Aida voorwarm schaal.	- 6	Aida overdruk lampen door gebruik te	
De Aida overdruk hanglamp (1924).	- 7	maken van bovenstaande informatie.	- 16
Catalogi, brochures en handleidingen	- 7	Licentie.	- 16
In 1928/1929.	- 7	Een tweede voorbeeld.	- 16
Torex, Radium, Conia, Sunlight	- 7	Laten we een stap verder gaan.	- 17
Aida gloeikousjes (1929-1953).	- 8	Einde van de zijstap. We vervolgen.	- 17
Invloed van E&G (gloeikous lampen).	- 8	De overdruk hanglamp.	- 17
Invloed van E&G (overdruk lampen).	- 9	Gedeeltelijk einde (1960).	- 17
Invloed van Hirschhorn.	- 9	Periode 1960-1979.	- 17
Interessante details (1935).	- 9	De laatste veranderingen.	- 17
Voorwarmer met draaibare klep (1935).	- 10	Bijstellingen (1964)	- 17
De overdruk hanglampen.	- 10	Het definitieve einde (1970s).	- 18
De 1939 voorwarmer.	- 11	Het einde van productie van de Aida.	- 18
De zeldzame 100cp Esso gloeikous		PS. Voorjaar 2004.	- 18
brander (1937).	- 11		

Bijlagen:

Bijlage I	Fabrieksgebouwen in Berlijn (2006) en Altena (1952).	- 19
Bijlage II	Verscheidene Hirschhorn gloeikousbranders.	- 20
Bijlage III	1909 US Conia/Carmen.	- 21
Bijlage IV	1912 GB Litenite/Carmen en een neutraal Hirschhorn merk.	- 22
Bijlage V	1924 Aida Donut-vormige overdruk hanglamp met prikker naald.	- 23
Bijlage VI	1935/1936 "Aida Express", folder van Michael Lenz.	- 24
Bijlage VII	1937 Aida advertentie voor Zuid Amerika deel 1, van Juan Caiti.	- 25
Bijlage VIII	1937 Aida advertentie voor Zuid Amerika deel 2, van Juan Caiti.	- 26
Bijlage IX	1935-37. Aida 103 met blauwe kap en 1935 type voorwarmer.	- 27
Bijlage X	1937 "Aida 244" Donut-vormige overdruk hanglamp.	- 28
Bijlage XI	1954-57 "Original Aida Express" onderdelen lijst.	- 29
Bijlage XII	1954-57 Aida overdruk lampen.	- 30
Bijlage XIII	Neil McRea's "Aida" overdruk lampen lijst.	- 31
Bijlage XIV	Gloeikous tafellamp (CD) informatie.	- 32
Bijlage XV	Noten.	- 33
Bijlage XVI	Esso-, Candesco-, Famos- en Aida familie overzicht.	- laatste blz.

© A.Kaim (versie: november 2008)

Introductie.

De lange Duitse fabrieksnaam “**Aidagesellschaft für Beleuchtung und Heizung m.b.H.**” (in het kort: “**Aidagesellschaft**”) geeft aan dat dit bedrijf niet alleen gefocust was op de productie van licht en verwarming, maar dat tevens de naam **Aida** een belangrijke rol speelde. Dit is niet vreemd, want dat merk stond in die tijd voor kwaliteit.

De naam “**Aida**” vormt dan ook de rode draad in dit verhaal.

Het Aidagesellschaft werd in 1928 geformeerd als afsplitsing van de toenmalige lampen en kachel fabriek **J.Hirschhorn AG** (1868-1934), Köpenickerstrasse 149 in Berlijn.

Hirschhorn AG was sinds 1906 de eigenaar van het merk **AIDA**.¹

Op 28 juni 1929 werd in Duitsland de rechten op dit merk, tezamen met 20 andere relevante merknamen, formeel door het “Aidagesellschaft” overgenomen. Het kenmerkende Hirschhorn logo, een **springend hert met een hoorn rond de schouder**, behoorde daar ook toe.² Het Aidagesellschaft werd

gevestigd in de Alexandrinestrasse 27 in Berlijn. We weten niet precies wie de eerste eigenaren waren, maar volgens Herman Lahde, in de periode 1926-1945 een employee van de Berlijnse lampfabrikant **Ehrich & Graetz AG** (E&G), was het voornamelijk in de handen van E&G.³ Wat we wel zeker weten is dat E&G een dominante plaats in nam in de geschiedenis van het “Aidagesellschaft”.

De periode 1906-1945.

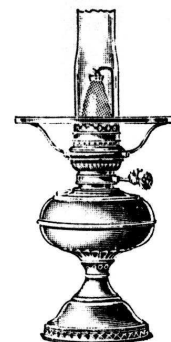
Voor zover als ik weet produceerde de **verlichtingsafdeling** van het Aidagesellschaft vanaf de start gloeikousbranders, overdruk hanglampen en overdruk lantarens en al de daarbij behorende onderdelen. Over de **verwarmingsafdeling** heb ik geen gegevens en deze doet hier verder ook niet terzake.

Tijdens de start in 1928/29 ging het Aidagesellschaft door met de productie van wat gedurende de jaren daarvoor door Hirschhorn was ontwikkeld.

Hieronder de Hirschhorn **gloeikous branders** ontwikkeld in 1906 (**Bijlage XVI**, paarse kolom) en de **overdruk lampen** ontwikkeld in de eerste jaren na 1920 (zie pag. 5).

Fig. 1

**Carmen-
Tischlampe.**

(Luftzug.)

Fig. 2

De vroegste Hirschhorn gloeikous branders:

De Aida gloeikous brander werd in 1906 door Hirschhorn gepatenteerd (DE 200301-1906) en op de markt gebracht (**Bijlage XVI**, paarse kolom).

Er zijn ruwweg twee versies bekend (fig. 1 & 2, zie ook **Bijlage XIV**):

- De “**Aida**” (met luchttoevoer via de zijkant van de brander (internationaal ‘**SD**’), bedoeld voor gewone petroleum lampen **zonder** een verticale luchtbus door het reservoir, en
- De “**Carmen**” (met luchttoevoer o.a. via de onderzijde van de brander via een verticale bus door het reservoir (internationaal ‘**CD**’).⁴ Brander en lamp vormen zo één geheel.

Beide branders waren ontworpen naar de nieuwste technische ontwikkelingen uit die tijd.

Veel van de in 1906 nieuw ontwikkelde gloeikous branders werden in die tijd voorzien van een **vingerhoedvormige vlamspreider** (fig.3) en een platte ring of **flens** (fig. 4) aan de top van de buitenste pitbuis.⁵

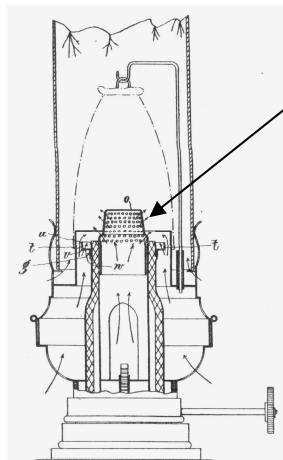

Fig. 3

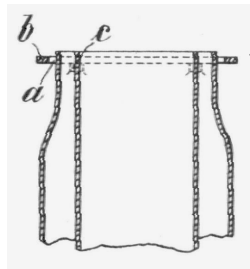

Fig. 4

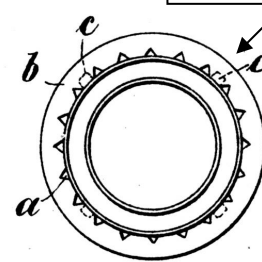

Fig. 5

De gloeikous brander flens in het algemeen:

De taak van zo'n flens, een soort van ringvormige schijf aan de top van de buitenste pitbuis (de pit is meestal van katoen), is om een horizontale luchtstroom vlak boven het katoen te verkrijgen. Het mengt zich daar met de opwaarts komende mix van lucht en petroleum-damp (fig.4). De flens veroorzaakt tevens een verbreding van de vlam aan de zijkant van het katoen.

Dat alles creëert een hete blauwe '**Bunsen vlam**' precies passend binnen de gloeikous.

Die flens is daarom een zeer belangrijk onderdeel van een gloeikous brander!

E&G 'Eugeos' flens als voorbeeld:

Een nadeel is echter dat de bovenzijde van de flens gemakkelijk een harde zwarte aanslag krijgt veroorzaakt door de hoge temperatuur en de turbulentie in de 'gas' stroom. Om beide tegen te gaan voorzag E&G de flens van kleine openingen. Deze leveren een koelende luchtstroom en het vermindert sterk die ongewenste turbulentie (zie 'a' in fig. 4 en 5).⁶

Fig. 6 De Hirschhorn flens

De Hirschhorn flens:

De typische **Hirschhorn** flens was uniek. Het was **L-vormig** en had rondom smalle verticale rechthoekige groefjes. Moeilijker te maken, maar perfect werkend. Door die groefjes stroomt koelende lucht, dat daarmee tevens die ongewenste turbulentie opheft (fig.6).

Nadelen:

Gedurende de jaren van gebruik werd een ander probleem vastgesteld. De flens wordt namelijk erg heet doordat het stralingshitte van de gloeikous absorbeert.

Die hitte wordt voor een groot deel doorgegeven aan de buis waaraan het vastzit en zo aan het katoen. Het effect hiervan is dat er zo meer petroleum-damp wordt geproduceerd waardoor de vlam 'gaat groeien'. Indien het katoen nu niet wordt bijgesteld (lager gedraaid) zal de brander gaan roeten, minder licht geven en de omgeving vervuilen. Dit is niet wenselijk en zo werd een verbeterde flens noodzakelijk.

Verbeterde flens:

De oplossing was de flens **niet** aan de pitbuis te maken, maar deze op te hangen aan de binnenkant van de galerij op de top van een drager (fig. 7 en Bijlage II).

Fig. 7 Model 1922 Aida

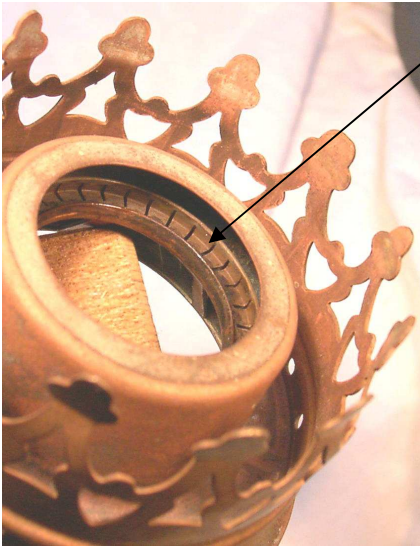

Fig. 8 Sunlight / Carmen

Op deze wijze zit de flens op de juiste plaats, doet hetzelfde werk, maar raakt de pitbuis **niet** aan waardoor de hitte **niet** kan worden doorgegeven aan de pitbuis. Met als bijkomend voordeel dat de kleine opening een extra koelende luchtstroom doorlaat tussen flens en de pitbuis. Probleem opgelost. “Hirschhorn” adopteerde deze verbetering en fabriceerde branders met dat type flens in de vroege jaren 1920.

Deze branders werden o.a. in de UK door de Welsbach Co. verkocht onder de naam **Sunlight** (fig. 8) en in de USA o.a. onder de naam **Conia**.⁷

De Hirschhorn Aida overdruk lamp:

Volgens H.Lahde kwam de Hirschhorn **overdruk lamp** met neerschijnende gloeikous rond 1922 op de markt. Mogelijk was de **Aida 214** (fig. 15) de eerst geproduceerde.

Enige van de typische kenmerken ervan waren de vergasserbuis met de spiraalvormige oververhitter (fig.12, blz.4), de ronde gaten in het frame vlak boven het reservoir (fig.15, blz.6), bovenaan een ‘brugstuk’ gemaakt van vierkante buis (fig. 9), het afgeplatte reservoir en de enigszins grove uitvoering van de lamp indien je deze vergelijkt met de latere Petromax.

De Aida bleek een absoluut succes en werd zo een ‘trendsetter’ op de Europese markt.

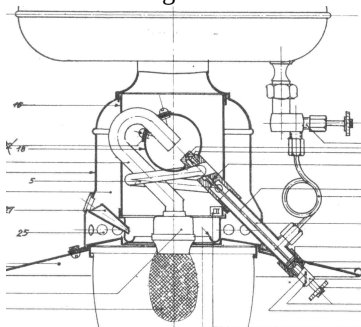
Later, in 1926, werd daar de E&G **Petromax** lantaren op gebaseerd, en dat is waarom men vindt dat die twee zo op elkaar lijken.

Helaas kan ik nergens enige bevestiging vinden over H.Lahde’s informatie, niet door een patent noch door enig ander officieel document uit 1922. Hier moet ik dus op zijn expertise vertrouwen.⁸

Fig. 9

Fig. 10.

Een Hirschhorn patent uit 1924:

Er is echter een Aida overdruk hanglamp patent bekend uit 1924 (Hirschhorn, DE 435516–1924). De tekening toont een schuin geplaatste vergasser buis, met aan de top een spiraalvormige oververhitter. Het patent toont aan dat deze **spiraal vorm** in 1924 in gebruik was in een Aida overdruk lamp (fig. 10 en bijlage V).

Maar eigenlijk is de Hirschhorn oververhitter een variatie op de oorspronkelijke uitvinding van de Australiër **J.C.Preston** (DE 261260) in 1910.

De werking van de Preston oververhitter:

In het bovenste deel van de verticale vergasser buis (fig. 11; 5) wordt de vergaste petroleum eerst door een horizontale cirkelvormige buis (fig. 11; 21) rond de top van de gloeikous geleid. Hierdoor wordt de opstijgende hitte maximaal gebruikt om het gas in de buis verder te verhitten.

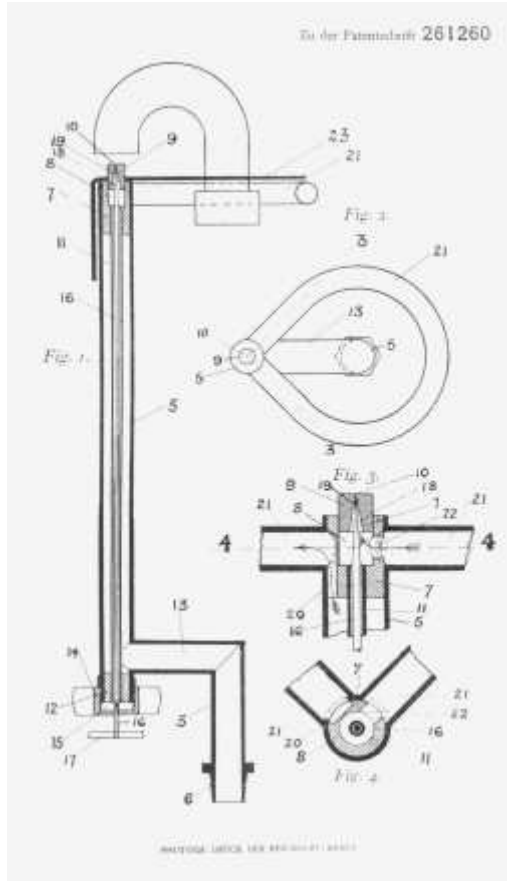

Fig. 11 Preston's Duitse patent tekening.

Het oververhitte gas gaat dan naar de sproeier aan de top van de vergasserbuis (fig 11; 9) vanwaar het in de omgekeerd U-vormige mengkamer buis wordt geblazen.

Perfect ontwerp:

De Preston oververhitter is eigenlijk een perfect ontwerp. Het enige nadeel is, in betrekkelijke zin, het hoge aantal onderdelen waaruit het is gemaakt.

Zover ik weet is de Preston oververhitter tijdens de duur van het patent nooit in productie gekomen.

De exacte afloop datum van dat patent is mij ook onbekend. Een patent werd meestal voor een maximum van 16 jaar uitgegeven, maar een kortere tijd was natuurlijk ook mogelijk!

Dat betekent dat het vrije gebruik pas mogelijk was op z'n laatst in 1926. Dat komt aardig in de buurt van 1924 van het bovengenoemde Hirschhorn patent, maar sluit ook de datum die H.Lahde ons gaf niet uit (1922).

De Hirschhorn/Aida oververhitter:

De Aida oververhitter is een vereenvoudiging van het ontwerp van Preston.

De werking is ongeveer hetzelfde, maar de constructie is door de spiraalvorm eenvoudiger en vervaardigd uit minder onderdelen. Een groot succes (fig. 12).

Fig. 12

Het was zo succesvol dat 4 jaar later **E&G** deze constructie adopteerde in hun **Petromax** waarbij zelfs nog minder onderdelen werden gebruikt.

Een kenmerkend verschil tussen de vroegste Aida oververhitter top en die van de Petromax ligt in de vorm van de sproeier en de naald houder. Van de Aida zijn ze vierkant, die van de Petromax zijn zeskantig respectievelijk driehoekig.

Daarom zijn ze onderling niet uitwisselbaar.

De Aida voorwarmer schaal:

De Aida spiritus voorwarmer is geplaatst aan de voet van de vergasserbuis en heeft 3 delen: een smallere en een bredere buis geplaatst in een wat grotere schaal. De buizen hebben een opening in de bodem, waardoor de

spiritus zich gelijkmatig kan verspreiden. Op het moment dat de vlam alleen nog tussen de 2 buizen in brand, is de lamp voldoende voorverwarmd.⁹

De Aida overdruk hang lamp:

Hirschhorn produceerde voor buitenshuis sinds 1907 gloeikous hang lampen voor spiritus en petroleum. Deze lampen hadden geen pomp. De grote lengte van de lamp was genoeg om een lage druk te produceren. De vroegste modellen hadden nog rechtopstaande gloeikousjes maar rond 1910 kwamen de neerschijnende gloeikousjes in gebruik. Zover ik weet produceerde Hirschhorn in 1924 voor het eerst een **overdruk** hanglamp met pomp (DE 435516). Volgens H.Lahde werd die lamp Aida genoemd (zie ook Bijlage V).

Interessant hieraan zijn de spiraalvormige oververhitter en de aanwezigheid van een prikker naald (fig.12a en Bijlage V).

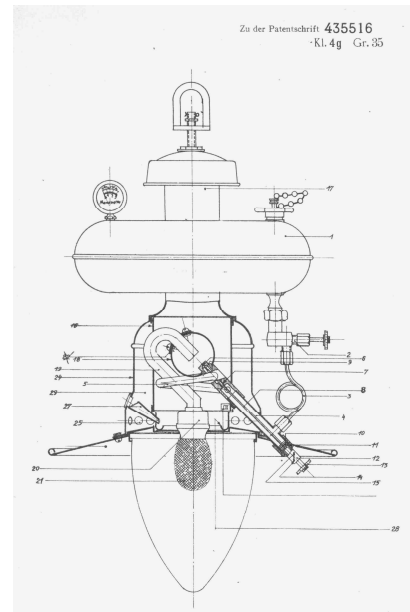
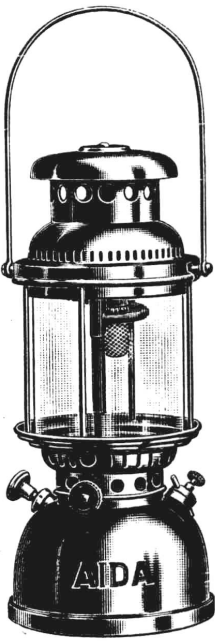

Fig. 12a

"AIDA" Hurricane Lantern

These lamps are provided with a glass chimney and soft silk mantle and are packed complete in a strong cardboard box. To each lantern are added a spanner and some of the necessary spare parts.

The ideal source of light for the illumination of streets and squares, market-stands, show-places, boat houses, landing places, hunting boxes, country houses, farms, bungalows, railway-stations etc.

Brass, Highly Polished. N.P. finish.

No.	Capacity.	Burns.	Candle Power.	Each.
214 L	1½ pints	12 hours	300	50/-

Catalogi, brochures en handleidingen:

Helaas is niet veel directe informatie overgebleven uit de vroegste perioden.

Catalogi, brochures en handleidingen aangaande de vroegste periode van Aida/Hirschhorn en het Aidagesellschaft etc. zijn mij heden nog onbekend (2008). Ik heb van vóór 1928 slechts één advertentie gevonden van een Aida. Het is de 214L maar heb geen idee van de betekenis van de 'L'. (fig. 13).

Fig. 13. Deel van een Millbro advertentie. Verkregen via Alan Moore.

In 1928/1929:

Met betrekking tot verlichting leverde Hirschhorn in 1928/29 een perfecte voorbereiding tot de start van het Aidagesellschaft.

Dit waren:

- Een paar internationaal goed bekende en perfect werkende Argand type gloeikous branders zoals de **Aida** (Torex, Radium) SD (fig. 1), en de **Carmen** (Conia, Sunlight) CD (fig. 14);
- Een perfect werkende overdruk lantaren (**Aida 214**) (fig. 15);
- Een neerschijnende overdruk hanglamp (**Aida**) (fig. 12a en bijlage V);
- Een productie lijn om al de belangrijkste onderdelen en reserve onderdelen zelf te maken;
- Een wereldwijd 'eigen' afzetgebied.

Fig. 14. De Sunlight CD (Welsbach 1920s cat.)

Fig. 15. Aida 214 (Dirk Frieberg)

Het enige dat vanaf het begin NIET zelf door het Aidagesellschaft werd geproduceerd waren de gloeikousjes.

Aida gloeikousjes:

De productie van Aida gloeikous was uitbesteed aan gespecialiseerde bedrijven (fig. 16 & 17).

Dat waren respectievelijk:

- **Diamco** Aktiengesellschaft für glühlicht, Berlijn (van 1929 tot 1932);
- Deutsche Gasglühlicht **Auergesellschaft** m.b.H, Berlijn (van 1932 tot 1939);
- **Diamant** Gasglühlicht AG, Berlijn (van 1939 tot het einde van WWII);
- **Auergesellschaft** AG, Berlijn (vanaf 1953).¹⁰

512142

Fig. 16. ('Diamant' 1939)

512141

Fig. 17. ('Diamant' 1939)

Invloed van E&G op de CD gloeikous brander vanaf 1930:

Zoals reeds eerder gezegd nam de invloed van Ehrich & Graetz met de tijd toe.

Dit was vooreerst zichtbaar aan kleine maar belangrijke veranderingen in het binnenste van de **Aida/Sunlight** CD type gloeikous branders. De Hirschhorn flens (zie fig. 6) werd in 1930 vervangen door de E&G flens uit 1928. Deze laatste was een deel van de 120 cp **Esso/Famos** gloeikous brander, welke in 1928 was ontwikkeld en in 1930 was verbeterd (**Bijlage XVI**, groene kolom).

De veranderde 'Aida' werd vanaf de vroege jaren '30 in Groot Brittannië door Welsbach verkocht onder de naam **Super Sunlight**, maar ook door de Millbro Co. onder de naam **New Millbro**.¹¹ (Zie ook **Bijlage XVI**, paarse kolom).

Invloed van E&G op de overdruk lampen vanaf 1930:

Ook de overdruk lamp ontstond niet aan de invloed van E&G.

In de jaren 30 werd in de Aida 215 de vierkante buis, zoals gebruikt in de 214, vervangen door een open brugstuk. Deze had een aparte 'lucht'-kamer voor de sproeier en de U-vormige mengbuis (fig.21). De 'lucht'-kamer was gepuntlast aan de ronde buis waarbij het geplaatst was. De U-vormige mengbuis werd daarbij, zoals dan gebruikelijk, vastgemaakt door twee platte moeren in het midden van het brugstuk (fig. 20 en fig. 21).

Fig. 18 Aida 214

Ook de pompknop werd vereenvoudigd. Die op de 214 was groter, hol en voorzien van het figuur van het springende hert op de top (fig.18); die op de 215 was smaller, massief en zonder enig figuur of merk (fig. 19).

Fig. 19 Aida 215

Invloed van Hirschhorn:

Behalve het lantaarn model zelf waren vanaf het begin de twee platte 'Hirschhorn' moeren, welke de U-vormige mengbuis op de voorgeschreven hoogte aan het brugstuk vastmaken, bij alle Aida modellen en later ook bij al de Petromax modellen in gebruik (fig. 20 & 21); dit alles tot aan 1952 toe.

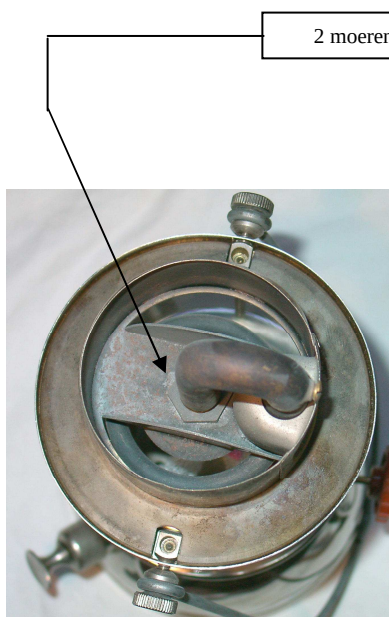

Fig. 20 Aida Express

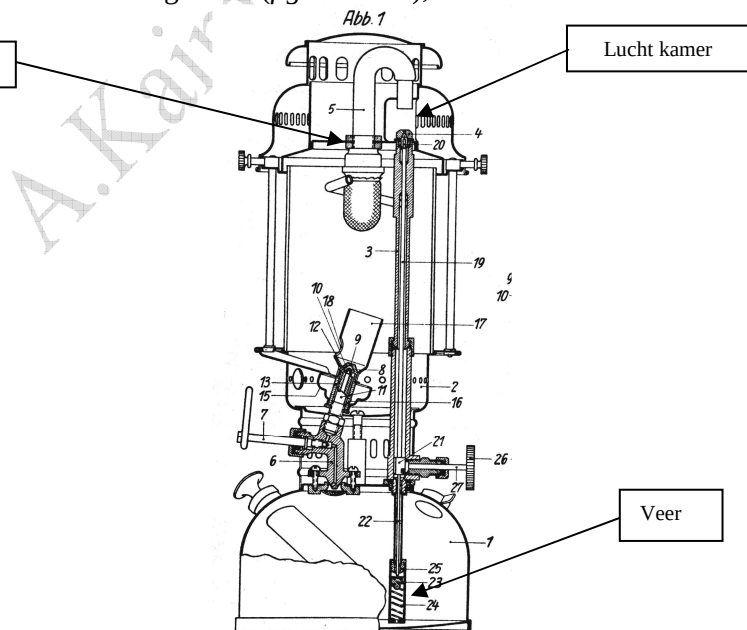

Fig. 21 1935 Petromax (met vroeg type voorwarmer)

Die constructie met de moeren is ook zichtbaar in enige E&G patenten uit 1935 (DE 630261-1935 en DE 634322-1935).

Interessant onderdeel:

Duits patent DE 630261-Feb.1935 (fig. 21) bevat ook een interessant onderdeel waarmee **Petromax** en **Aida** lantaarns van vóór 1935 te onderscheiden zijn van die van ná die tijd. De brandstof buis (22) wordt nu onderaan voorzien van een klepje dat door een drukveer tegen de zitting wordt gedrukt. Door het handwiel (26) aan de zijkant van de lantaarn te verdraaien wordt door een stang het klepje geopend op hetzelfde moment dat de prikker naald uit de sproeier komt. In gesloten toestand werkt het

verende klepje als veiligheids klep omdat het bij te hoge druk in de vergasserbuis de daar resterende brandstof terug laat lopen in het reservoir. Dus een lantaren met dit onderdeel is gemaakt **in** of **na** 1935!

Voorwarmer met draaibare afsluiter:

Op 10 September 1935 verkreeg Ehrich & Graetz een patent (zie *fig.22*) op een nieuw type voorwarmer voor overdruk lampen. Het was gebaseerd op een uitvinding uit 1934 van M.G.Anderson uit Denemarken. Deze voorwarmer gebruikt een mix van samengeperste lucht en petroleum afkomstig uit het reservoir. Het had een kenmerkende lange smalle draaibare afsluiter knop. Het kwam in 1936 op de markt onder de naam Petromax Rapid. Gelukkig verkreeg ik in mei 2008, van de Duitse lamp verzamelaar **Michael Lenz**, de advertentie van dezelfde voorwarmer maar nu op een Aida Express overdruk lamp. Opnieuw een bewijs van de directe invloed van Ehrich & Graetz op de Aida lampen. (*fig.23 en Bijlagen VI, VII en VIII*).

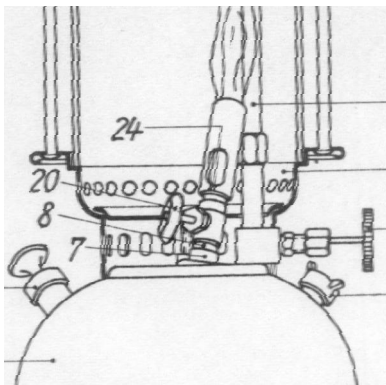

Fig.22. DE645164-1935 patent tekening

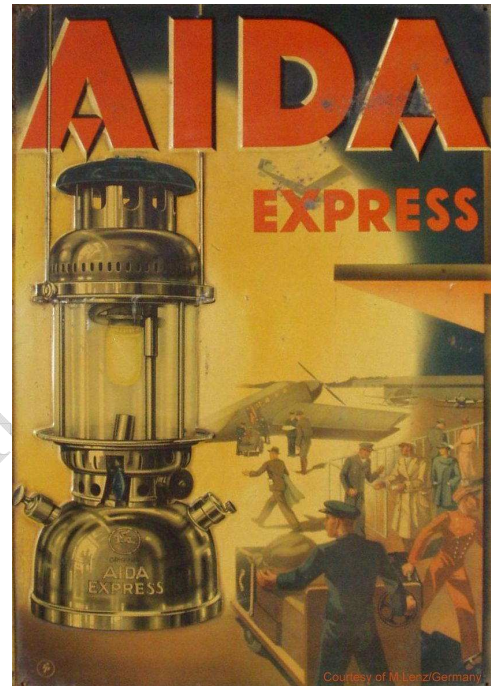

Fig.23. 1935/6 Aida Express advertentie (eigendom M.Lenz).

Overdruk hanglampen met neerschijnende gloeikous:

Met betrekking tot de ontwikkeling van de Aida overdruk hanglampen heb ik nu (2008), opnieuw, nog steeds niet veel informatie. Hermann Lahde vertelt ons dat de lamp uit 1924 te laat op de markt kwam om te concurreren met de Petromax. Deze was in die tijd eigenlijk de markt leider.

We kunnen gemakkelijk invullen dat na 1928, nadat Hirschhorn de lamp productie had gestopt, dit type Aida ook onder de invloed van E&G kwam.

Een gebruikshandleiding uit 1937 bevestigt dit. Het voorblad laat een typische E&G lamp zien met enige kleine Aida aanpassingen zoals de 2 spaaks brandstof klep (de Petromax had een 4 spaaks) en het springende hert op de knop van het deurtje aan de voorkant van de lamp.

Het voorblad vermeldt 6 lampen (*fig.24*).

De kleinste (Nr. 244 en 246, zie ook **Bijlage X**) produceerde ongeveer 200 cp, de middelste (Nr. 245 and 247) ongeveer 400 cp en de grootste (Nr. 248 en 249) ongeveer 800 cp.

(Fig. 24)

In 1936 werd E&G formeel de eigenaar van het Aidagesellschaft.¹²

De 1939 voorwarmer:

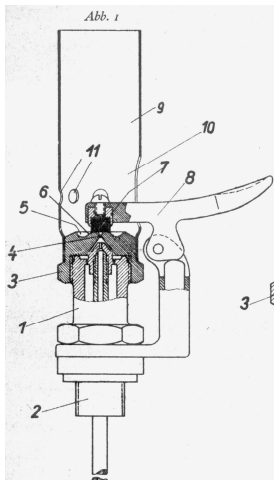

Fig. 25. 1939 voorwarmer

Reeds vanaf rond 1934 was E&G bezig om een goedkope en effectieve voorwarmer voor hun overdruk lampen te ontwikkelen. Vooruitgang werd geboekt, maar het duurde tot de herfst van 1939 voordat het best functionerende ontwerp, een tuimelaar gemaakt van een zink legering (DE 700213-1939), op grote schaal in productie kwam (fig. 25).

Dit type voorwarmer (ook een “Anderson” type voorwarmer genoemd) is te vinden op alle Aida overdruk lamp modellen van vóór 1954 (fig. 26).

Fig. 26.

De zeldzame 100 cp Esso SD gloeikous brander: (Bijlage XVI, gele kolom)

Aan het einde van de jaren 30 werd de laatste grote verandering doorgevoerd aan de E&G **Esso** (Famos achtige-) CD gloeikous brander (zie fig. 27 en 28), en daarmee ook aan de **Aida**.¹³

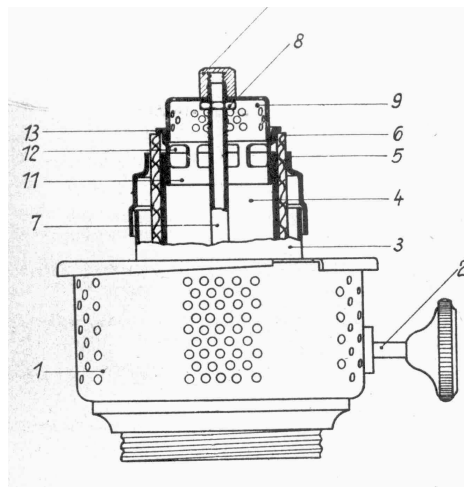

Fig. 27. 1937 type “Esso 100cp”(SD)

Deze verandering was noodzakelijk omdat er toen in Duitsland 2 typen petroleum verkrijgbaar waren, namelijk de Amerikaanse en de Russische. Er ontstond tevens vraag naar een ‘bespaar’ brander welke kon worden gebruikt op alle bestaande lampen van vroeger. Dus een brander economischer in gebruik met hogere licht opbrengst.

Fig. 28. “Esso 100cp”(SD) (J.Claypole)

Het resultaat was een **100cp** SD brander (fig. 27 & 28) met een in hoogte verstelbare vlamspreider (fig. 27) en daarmee geschikt voor beide soorten petroleum. Deze brander paste op elke petroleum lamp **zonder** luchtbuis door het reservoir (patent DE 687139-1937). Een slim ontwerp!

Het einde van de Aida SD gloeikous brander: (Bijlage XVI)

Beide, de **Esso 100 cp** (fig. 28) en de **Aida 100 cp** (fig. 29) waren maar relatief kort in productie toen ze werden ingehaald door de oorlog en zo door de geschiedenis. (Zie ook bijlage VII en VIII)

In **2008** zijn mij slechts 2 Esso- en 1 Aida 100cp branders bekend, **alle drie incompleet**. Een jammer einde van zo’n interessante brander.¹⁴

Fig. 29. “Aida”. (L.Rusvai)

Nieuw adres:

Het Duitse “Warenzeichenblatt” (merken boek) uit 1943 geeft aan dat onder nummer 553584 het merk **Aida**, en onder nummer 553585 het logo van het **springend hert met hoorn rond de schouder** opnieuw is uitgegeven aan het Aidagesellschaft für Beleuchtung und Heizung mbH. (fig. 30 & 31). Opmerkelijk is dan het nieuwe adres: **Elsenstrasse 87/88** in Berlijn. Dit betekent IN de bedrijfsruimte van **Graetz AG** (tot 1942 **Ehrich & Graetz AG**).

Fig. 30.

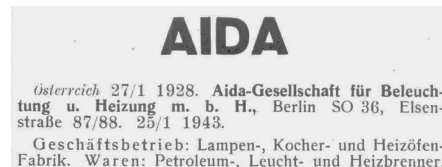

Fig. 31.

De exacte datum van de verhuizing is mij niet bekend. De reden van de verhuizing laat zich raden. Het is mij tevens **onbekend** of zij rondom die tijd nog lampen produceerden.

Patenten en merken (1920-1945):

Met betrekking tot met name de overdruk lampen zijn er maar 3 Duitse patenten en 4 Duitse merken c.q. logo's bekend welke een belangrijke rol speelden tussen 1920 and 1945.

Dat zijn de patent nummers **435516-1924**; **461698-1926** en **513988-1927**, en de merk nummers 404838-1929 (**springend hert met hoorn**), 404839-1929 (**AIDA**); 553584-**1943** (**AIDA**) en 553585-**1943** (**springend hert met hoorn**).

Andere zijn tot op heden door mij niet gevonden.

Lampen en branders via het internet:

Zoals hierboven reeds aangegeven zijn mij maar weinig catalogi en brochures bekend.

Gelukkig zijn er in de handen van serieuze verzamelaars nog lampen en branders uit die periode bewaard gebleven. Die verzamelaars zijn ook een bron van informatie.

Internet websites en e-mail spelen hierbij een belangrijke rol.

We kunnen bijvoorbeeld op de Aida pagina op de website van Alan Moore (Pressure Lamps International) zien dat er minstens 11 Aida overdruk lamp modellen bekend zijn (de **1233** is te vinden op de **collectors page**).

Dat zijn de 105, 214, 214L, 245, 1233, 1250, 1350, 1500, 5090 en 5091.

Ook b.v. de website (2008) van Dirk Frieberg www.lampenmaxe.de levert belangrijke details. Speciaal model 214. Dat model is een voorbeeld van een pre-1928-type Aida (fig. 15, pag. 6).¹⁵

De in 2004 verkregen Aida 215 van Wim van der Velden (fig. 19, pag. 7), welke dateert van na 1928, kan ook op zijn website www.petromax.nl. worden bekeken.¹⁶

Periode 1945-1960.Na de oorlog:

Aan het eind van WWII viel “Graetz AG” in de handen van de Russische bezetters.

De directeuren, sinds 1931 **Fritz- and Erich Graetz**, werden ontslagen. Al hun bezittingen en rechten werden hen onttrokken.

Ondanks een poging om in oktober 1945 de draad weer op te pakken, moesten beide broers naar het westen vluchten. In het voorjaar van 1948 vestigden zij daar in Altena, Westfalen, het **Graetz Kommanditgesellschaft** (kortweg **Graetz KG**).¹⁷

Echter, het **Berlijnse “Graetz AG”** bleef vanaf 1945 formeel nog steeds de gebruiker/eigenaar van al de oude merken- en patentrechten, en ook de gebruiker/eigenaar van al de overgebleven machines en gereedschappen in de Elsenstrasse.

Daaronder inbegrepen het “Aidagesellschaft” met alles wat daar nog van over was.

Kort na de oorlog werd de naam **Graetz AG** veranderd in **Graetz AG-VEB**.¹⁸

Op 4 februari 1950 werd de naam opnieuw veranderd. Nu werd het **VEB Fernmeldewerk Treptow**.

Duidelijk is dat in **Berlijn**, in de Elsenstrasse, tot maart 1950 Petromax lampen werden vervaardigd.¹⁹

Op zoek naar na-oorlogse patenten:

Ondanks een intensieve zoektocht naar na-oorlogse lamp gerelateerde patenten op naam van het Aidagesellschaft, is het mij niet gelukt er één te vinden. Niet in Duitsland noch in Groot Brittannië. In plaats daarvan vond ik verscheidene Petromax gerelateerde patenten welke uiteindelijk erg belangrijk bleken te zijn bij het dateren van Aida lantarens.

Relevante Duitse patent ontwikkelingen:

In de vroege jaren 50 was in Altena de familie Graetz inmiddels druk bezig om opnieuw op de overdruk lamp markt te komen. In Mei 1951 verbeterde Graetz KG de Preston type oververhitter van de Petromax door aan de verticale vergasser buis een metalen strip net onder de spiraal buis te bevestigen ('4' in fig. 32). Deze voorkomt het doorbuigen van de buis veroorzaakt door de hitte van de gloeikous (zie ook Bijlage XI).²⁰

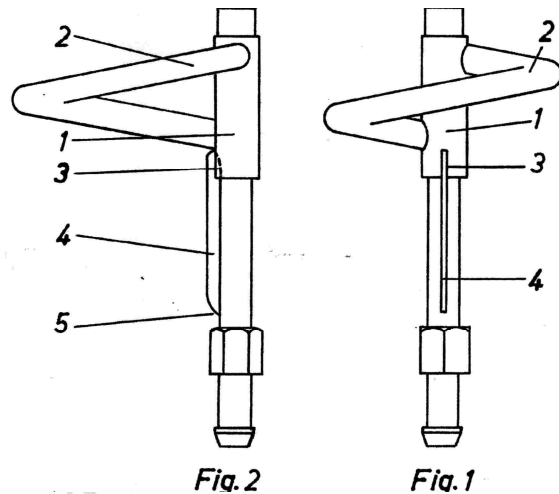

Fig. 32. Duits patent uit 1951

In 1952 vereenvoudigden zij het brugstuk onder de kap van de Petromax lantaren.

Een schroef drukt nu tegen een gebogen plaatje en houdt daarmee de U-vormige mengbuis op de juiste plaats (fig. 33 & 34).²¹ Daarmee kwam een definitief einde aan het gebruik van de dubbele moeren.

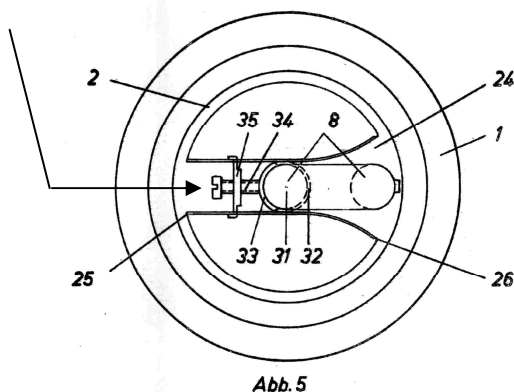

Fig. 33. Duits patent uit 1952

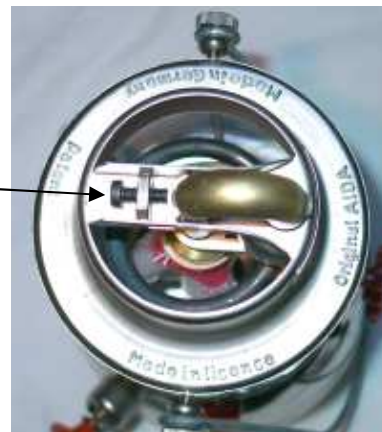

Fig. 34. In de realiteit

In 1954 introduceerden zij een verbeterde voorwarmer klep. Opnieuw een ‘tuimelaar’ model. Deze was robuuster dan zijn uit 1939 daterende voorganger, en met z’n messing parallel armen een echte verbetering (fig.35, 36 & Bijlage XI).²²

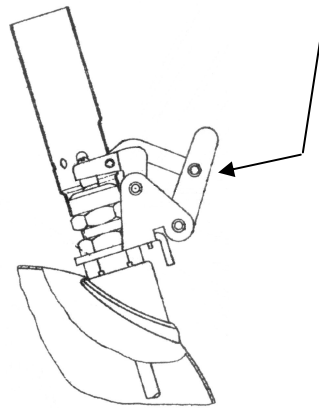

Fig. 35. Duits patent uit 1954

Fig. 36. In het echt

In augustus 1956 introduceerde Graetz KG een 'tussen frame', te vinden op de top van het reservoir, met rondom koel ribben (fig. 37, 6 & Fig.38).²³

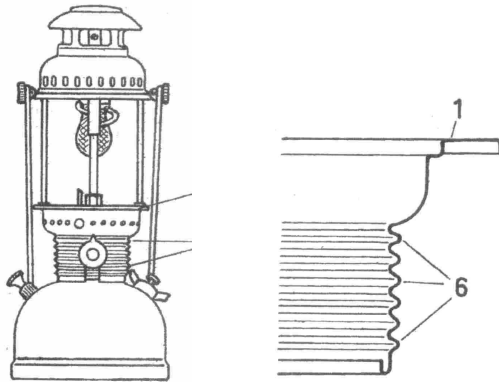

Fig. 37. Duits patent uit 1956

Fig. 38. Koel ribben

Vervolgens vereenvoudigden zij in 1964 de voorwarmer 'tuimelaar' voor het laatst (fig. 39 & 40).²⁴

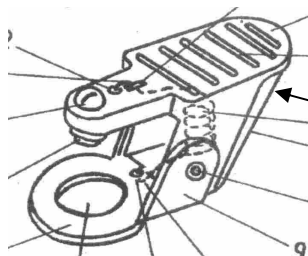

Fig. 39. Duits patent uit 1964

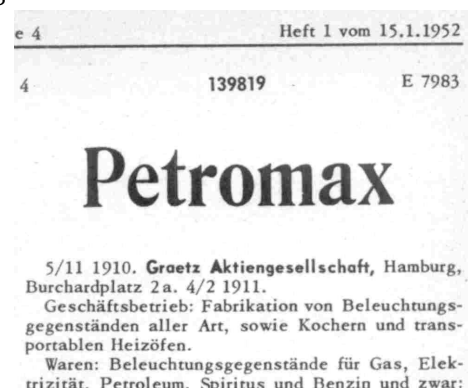
Fig. 40. De 1964 type voorwarmer tuimelaar.

Al deze veranderingen werden ook op de Aida lantarens doorgevoerd!!

Relevante Duitse bedrijfsmerk ontwikkelingen:

In het begin van 1952 verschijnt de naam Graetz AG opnieuw in de Duitse merkenboeken (=Warenzeichenblatt). De versie uit 1952 (Teil III, Alt-Warenzeichen) vertelt dat Graetz AG, hetwelk dan in **Hamburg** aan de Burchardplatz 2a gevestigd is, het oude **Petromax** merk (Nr. 139819-1911) opnieuw heeft verkregen.

Het vertelt ook dat Graetz AG een bedrijf is dat allerlei soorten verlichting, kookapparaten en ovens vervaardigd. Daaronder verlichtingsproducten voor gas, elektriciteit,

petroleum, spiritus en benzine. Blijkens de “Graetz Nachrichten 1959” was de Hamburgse Graetz AG echter **nooit** een ‘zelfproducerend’ bedrijf. Maar, zover als we nu weten (2008), was Graetz AG Hamburg in de handen van de Graetz familie zelf!!²⁵

Een verrassend adres:

In hetzelfde merkenboek, één pagina verder, wordt gezegd dat het **AIDA** merk, verkregen in 1929, in 1952 in handen is van het **Aidagesellschaft für Beleuchtung und Heizung mbH**. Op zich is dit te verwachten. Maar opnieuw verrassend is nu het adres: **Altena, Westfalen**. Hetzelfde adres als dat van “Graetz KG”!

Alles tezamen in Altena:

Het merkenboek stelt verder dat het Aidagesellschaft een ‘Handelsonderneming’ is.

Zij levert (niet ‘maakt’): ‘verlichtingsartikelen voor vloeibare brandstoffen met de daarbij behorende onderdelen zoals vergassers, kleppen, mengbuizen, en ook kook- en verwarmingsapparaten, ovens, en onderdelen daarvoor’, behalve gloeikousjes.

Die laatste werden sinds 1953 opnieuw geleverd door het AuerGesellschaft (see fig. 41).

1953 was ook het jaar dat in Altena het oude logo, het figuur van een **springend hert met hoorn rond de schouders**, werd verkregen.

Nu waren beide belangrijke merken weer bij elkaar.....**en** in Altena!

Het is duidelijk dat in Altena vanaf 1953 Aida lantarens konden worden gemaakt.

Fig. 41. 1953 ‘Auer’ gloeikousmerk (identiek aan het 1939 ‘Diamant’ merk)

Verwarring:

Het “Merkenboek” uit 1954 laat ons op pagina 529 een (zwart/wit) plaatje zien van een **zittende vrouw, die een brandende overdruk lantaren in haar handen houdt**.

Ter hoogte van haar onderbenen kunnen we lezen: **Original AIDA**.

De verwarring zit hem niet in de mooie benen van de vrouw, maar in de naam en het adres van diegene die de rechten op dit plaatje heeft **Graetz AG, Hamburg!** (fig. 42).

Een oude bekende:

Tenslotte vertelt het merkenboek uit 1954 ons ook nog dat het Aidagesellschaft uit **Altena** op 29 juni van dat jaar het vroegere Hirschhorn merk **Carmen** verkregen heeft.

Behalve dat dit merk was afgegeven voor gloeikous branders was het nu ook bedoelt voor stormlantarens, overdruk lampen, manometers, vergasserbuizen en sproeier prikker-naalden.

Fig. 42

Met betrekking tot ‘Aida’ zijn door mij ná 1954 geen Duitse merken meer gevonden!

Belangrijke USA (Uspto) merk ontwikkelingen:

Volgens informatie van het ‘USPTO’ (United States Patent and Trademark Office) in 2004, lag na de 2^e wereldoorlog het eerste commerciële gebruik van het merk AIDA in 1955.²⁶

Dit betekent dat, volgens het USPTO, de Aida pas in 1955 weer in productie kwam!!

Een zijstap: determinatie van enige Aida overdruk lampen met gebruik van bovenstaande informatie:

Laat ons bijvoorbeeld een Aida lantaren van ná WWII nemen en zien of we de nieuwe informatie kunnen toepassen. In dit geval gebruik ik een **Aida Express Record 1250, 250 cp** (fig. 43 & fig. 44).

Onder de kap kunnen we zien welk brugstuk is gebruikt.

Zoals zichtbaar in **figuur 44**, is dit er één dat in 1952 door Graetz KG was gepatenteerd.

Die top moet dus zijn gemaakt in- of ná 1952.

De 1954 type voorwarmer tuimelaar vertelt ons dat dit in of ná 1954 was geproduceerd (fig. 43).

De afwezigheid van koel ribben in het tussenframe op de top van het reservoir zegt ons dat dit deel geproduceerd was vóór 1957 (fig. 43).

Met de USPTO informatie in gedachten mogen we concluderen dat deze Aida lantaren was geproduceerd ergens tussen 1954 en 1957.

Fig. 43.

Fig. 44.

Licentie:

We lezen op de top van dezelfde lantaren: **Made in Licence** en **Patent** (fig. 44).

We weten dat het **patent** (die van het “brugstuk met schroef en een gebogen plaatje”) in handen was van Graetz KG. De vraag is nu: wie was de eigenlijke maker van de lantaren en wie was de licentie houder? Dit is een inschatting natuurlijk, maar met het voorgaande in onze gedachten zal de maker Graetz KG zijn en de licentie houder(s) waren beide, het Aidagesellschaft én, via Graetz AG uit Hamburg, de familie Graetz.

Fig. 45

Een tweede voorbeeld:

Laten we een 2e voorbeeld nemen. In dit geval een **ORIGINAL AIDA EXPRESS model 1250, 250cp** en kijken hoever we nu komen (Fig. 45).

Figuur 20 op pagina 8 toont ons de binnenkant onder de kap. De mengkamer wordt daar vastgemaakt met behulp van 2 platte moeren, en dat dateert zoals we hebben gezien van vóór 1952 (eigenlijk van vóór 1930).

De 1939 type voorwarmer tuimelaar (fig.45) zegt ons dat dit deel geproduceerd was ná 1939.

De vergasserbuis heeft GEEN verticale metalen strip onder de oververhitter buis. Dit suggereert dat dit deel vóór 1951 was gemaakt.

De verticale gleuven in het tussen frame tezamen met de metalen pomp knop drijft ons naar een tijd toe van in of vóór de vroege jaren 50.

Dit alles suggereert dat deze lantaren ergens tussen 1939 en 1951 gemaakt is.

We gaan een stap verder:

We hebben hierboven gezien dat het tot 1953 duurde voordat het Aidagesellschaft in Altena beide merken weer **in handen had**.

Maar deze lantaren (Fig. 45) heeft reeds BEIDE merken! **Aida** én het **springend hert**! Voor 1951. Dat betekent dus dat dit specifieke lantaren model **NIET** legaal in Altena kan zijn gemaakt!!!

Naar mijn mening blijf er dan 3 mogelijkheden over: het was **vóór** 1945 gemaakt door het Aidagesellschaft in Berlijn, of **ná** 1945 door Graetz AG (-VEB) in Berlijn, of misschien door een Aidagesellschaft-VEB in Berlijn. Deze laatste zou nieuw voor ons zijn en is hier pure speculatie.

Alles is mogelijk maar ik denk (vanwege de **rode plastic** regel knop aan de zijkant van de lamp) aan de periode van na 1945, i.e. aan Graetz AG (-VEB) uit Berlijn. Dit komt dan precies overeen met de informatie uit "Signal auf Grün" (zie noot 19). In dit licht gezien lijkt het woord "**ORIGINAL**" in "Original Aida Express" zijn herkomst uit Berlijn te benadrukken!!

Einde van de zijstap.We vervolgen:

De stilte in de Duitse merkenboeken van na 1954, zoals hierboven is opgemerkt, was niet het einde van de productie van de Aida lamp.

Het wijst eerder op een nieuw begin.

Het geeft alleen maar aan dat rond 1954 met betrekking tot de merkrechten alle voorwaarden tot productie en samenstelling van Aida lampen in Altena bij elkaar waren gekomen.

De neerschijnende overdruk hanglamp:

In de jaren 50, speciaal in afgelegen gebieden waar elektriciteit nog niet was aangelegd, bleef er een grote vraag naar allerlei soorten petroleum en benzine apparaten bestaan. Het Verre Oosten was de grootste afnemer. Waar veel licht nodig was kon de neerschijnende overdruk hanglamp aan de vraag voldoen. Petromax en Aida hadden nog steeds hun eigen specifieke export gebieden maar zover ik weet verschilden beide lampen nu alleen nog maar in naam (fig.46). De productie van deze opmerkelijke lampen verminderde drastisch rond de jaren 60.

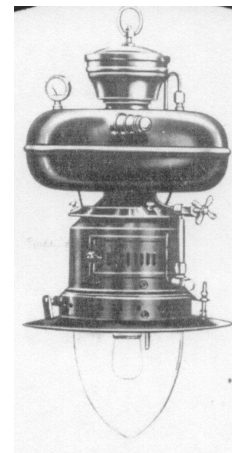

Fig. 46 Aida

Gedeeltelijk einde:

Op 15 juli 1960 werden officieel al de merkrechten van het Aidagesellschaft für Beleuchtung und Heizung mbH. overgezet op naam van het Graetz Kommandit-Gesellschaft, Westigerstrasse 172, Altena (West Falen).

Daarmee hield het "Aidagesellschaft" op te bestaan en ging over in Graetz KG.

Gelukkig betekende dat niet het einde van de Aida overdruk lampen!

Fig.47**Periode 1960-1979.**Laatste veranderingen aan de overdruk lamp:

We hebben hierboven gezien dat tussen 1951 en 1964 belangrijke delen van de **Petromax** werden vernieuwd (pag. 10 en 11). Uit economisch oogpunt gezien werd er meer plastic gebruikt.

Blauw voor de Petromax en rood voor de Aida.

Zoals we hierboven hebben kunnen lezen eindigden die veranderingen in 1964 met de vervanging van de 1954 type voorwarmer 'tuimelaar' door een nieuw en economischer model met ribbels bovenop (fig. 47).

Aanpassingen:

Dit betekende dat ook de Aida op vrijwel dezelfde wijze werd aangepast.

De verschillen lagen in de naam en de **rood** gekleurde handwiel schijven. Technisch waren de lantarens identiek (fig. 47 en fig. 48).

De in Altena geproduceerde Aida lantarens waren de Nrs.1215 en 1500 (beide 500 cp), de Nrs.1214 en 1350 (beide 350 cp) en de Nrs.1233 en 1250 (beide 250 cp).²⁷

Het definitieve einde:

Volgens het USA USPTO document met serie nummer "72454546", werd in april 1973 het Aida merk voor de 6 volgende jaren uitgegeven aan 'Graetz Vertriebsgesellschaft mbH', Ostliche Karl-Friedrich Strasse 132, **in Pforzheim**.

Fig. 48. Aida Express (eigenaar onbekend)

Het is mij niet duidelijk of de laatste Aida lantarens al dan niet werden geproduceerd in Altena, in Pforzheim of in Portugal, maar deze lantarens moeten gemaakt zijn ergens aan het einde van de jaren '70!²⁸

En zo eindigde de productie van de Aida.

Al met al een interessant **merk** dat begon bij "**Hirschhorn**", eindigde met "**Graetz**", was tussentijds naamgever en tevens herkenbaar aan het hert met de hoorn, de '**Hirschhorn**'.

PS.

Voorjaar 2004: Volgens het Amerikaanse USPTO waren beide oude Hirschhorn merken weer vrij.

December 2004: Juergen Breidenstein uit Herdecke in Duitsland brengt beide merken weer in leven. Hij verkreeg deze merken in Duitsland op 2 maart 2005 en gebruikt ze nu weer voor aan gloeikous lampen gerelateerde zaken. Een prima zaak!!

Hieronder: Aida poster uit 1954. Eigenaar J.Breidenstein.

Bijlage I:

Onder: Berlijn 2006: Op de achtergrond de voormalige “Hirschhorn AG” gebouwen aan de Köpenickerstrasse 149. (Foto A.Kaim).

Onder: Berlijn 2006: De laatste van de voormalige “E&G AG” gebouwen aan de Elsenstrasse 87-96 in Berlijn, Treptow (links de Elsenstrasse). Foto A.Kaim.

Onder: De Graetz KG gebouwen in Altena, West Duitsland in de vroege jaren '50.²⁹

Bijlage II Verscheidene gloeikousbranders/ lampen gemaakt door Hirschhorn.

Model 1906 Aida (SD)*

Torex / Aida (SD) uit 1906

Torex / Aida (SD) uit 1906

Model 1906 Litenite/Conia/Carmen (CD)

Model 1912 Litenite/Carmen (CD)

Model 1922 Aida (SD)

Model 1922 Aida (SD)

Model 1922 Sunlight/Carmen (CD)

*)Foto: J.Breidenstein.

Onder: Vervaardigd door het AidaGesellschaft cq Ehrich & Graetz AG.

Model 1938 Aida (SD) (foto: L.Rusvai)

Bijlage III

Gemaakt door Hirschhorn: De USA versie van de Aida/Carmen CD (model 1909)

“CONIA”

*Central Draft
Kerosene
Incandescent Lamp*

*The Greatest Light
Ever Produced
30 Line Burner
228 Candle Power*

*Mantles three times
larger than the man-
tles used on any
other lamp*

*Consumption :
1 Quart Kerosene
in 12 Hours*

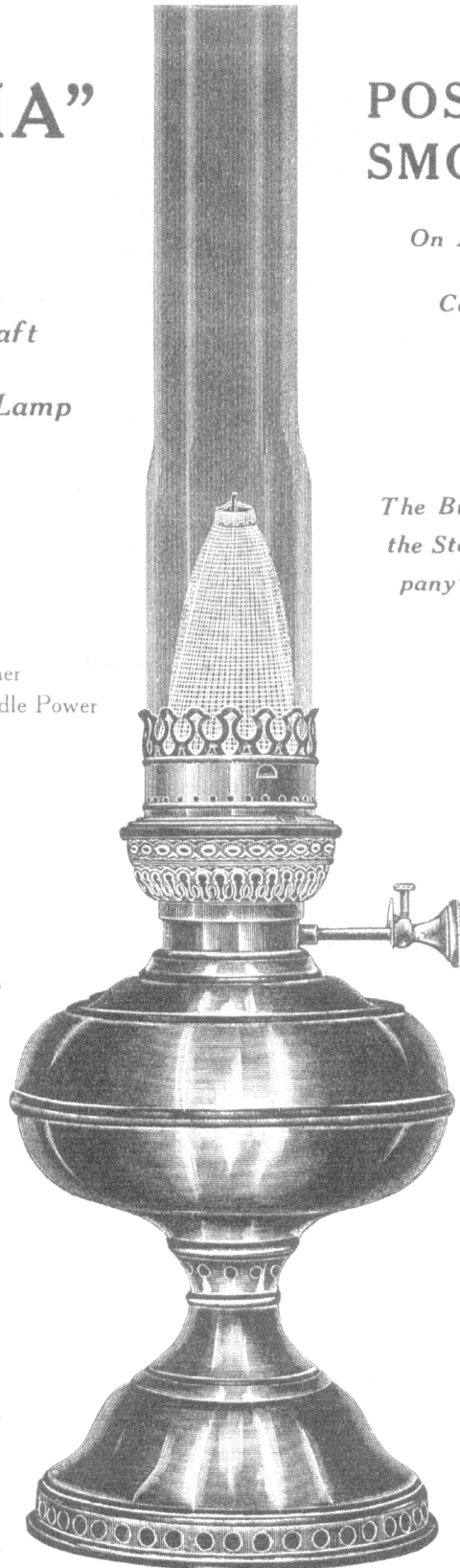
**POSITIVELY
SMOKELESS**

*On Account of the
Enormous
Candle Power*

*The Burner will also fit
the Standard Oil Com-
pany's "Rayo" Lamp*

Model 1909

*Retail Price
Complete
\$5.50 Each*

1909 USA gloeikous lamp catalogus pagina (eigenaar: Fil Graff).

Bijlage IV

De Litenite: een GB versie van de Aida/Carmen (model 1912).

Litenite (Carmen)

Hirschhorn neutraal Logo, maar na 1928 een Aidagesellschaft c.q. een E&G Logo

Bijlage V

1924-1928 Hirschhorn AIDA Donut hang lamp met schuine prikker naald.

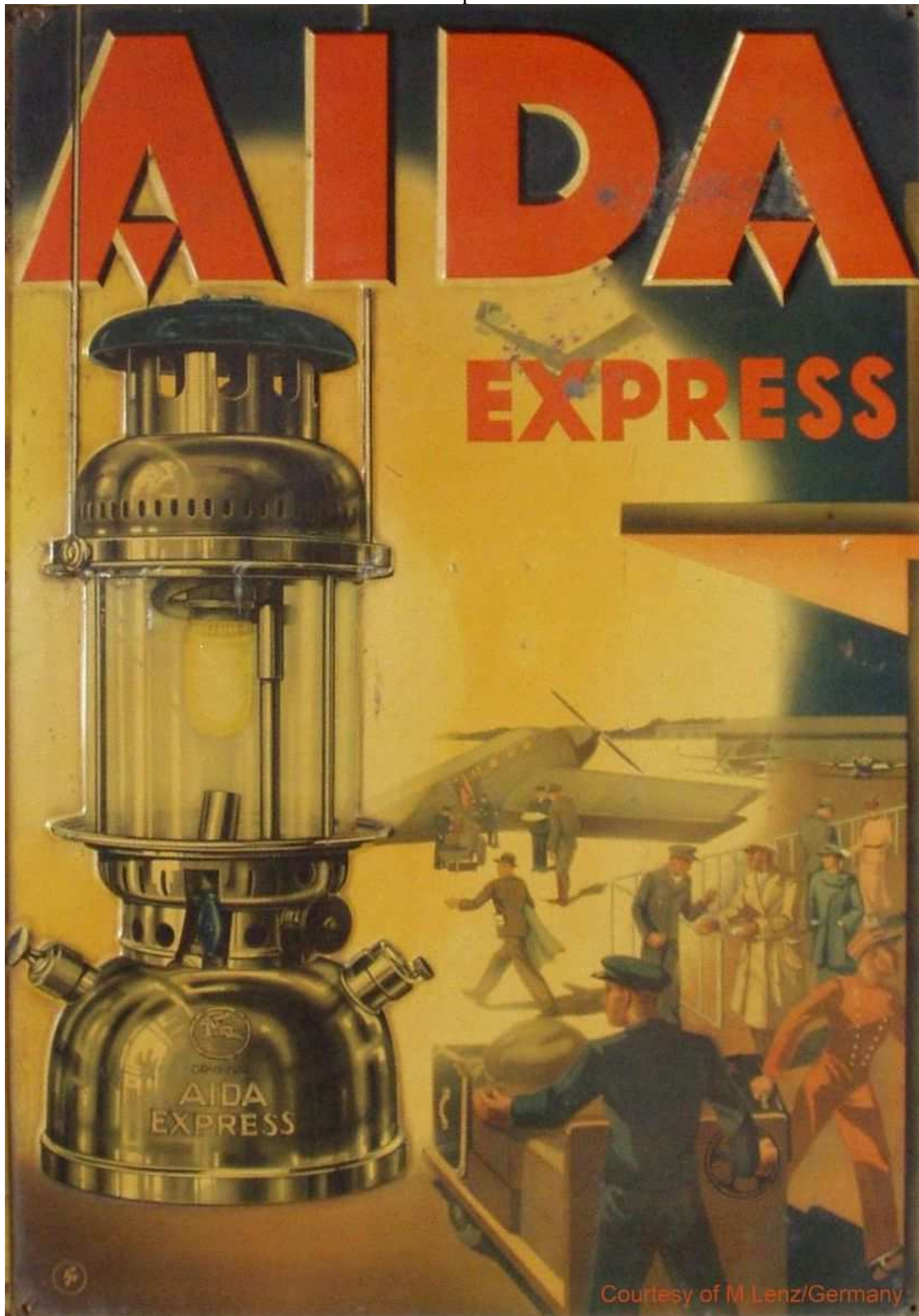

Foto: Rolf Th. Hübener, Duitsland.

Bijlage VI

1935/36 Aida Express advertentie.

Eigenaar: Michael Lenz, Duitsland.

Bijlage VIII

1937. Aida advertentie voor Zuid Amerika deel 2.

Una creación para el hogar

100 Bujías de luz blanca y brillante con 1 litro de kerosene en 10 horas!

Elegante y delicadamente decorada en bronce de alto relieve, con fina pantalla imitación pergamino, adaptable a todo interior decorable.

MODELO DE PIE
Cómoda por su facilidad de traslado y estabilidad de su amplia y moderna base.
Completa \$ 99.50

Planchero adaptable a cualquier tamaño de lámpara, con regulador de intensidad y accesorio completo.
Completo \$ 13.-
Para mayor detalle, consulte el modelo adjunto, \$ 2.-

MODELO DE COLGAR
Ideales para comedor, sala, living, dormitorio, etc.
Completa \$ 30.50

MODELO DE PARED
Adecuadas para pasillos, corredores, bibliotecas, vestíbulos, rincones, etc.
Completa \$ 29.-

Lámparas
BULL-DOG

COTECNICA
COMPAÑIA TECNICA E IMPORTADORA S.A.
CHILE 758 BUENOS AIRES

SUCURSALES
ROSARIO: Av. Belgrano 236
SANTA FE: San Martín 3099
CORDOBA: Maipu 46
TUCUMAN: Rivadavia 177
MENDOZA: Entre Ríos 45
B. BLANCA: O'Higgins 266

Nuestras lámparas y faroles gozan de amplia difusión en todos los puntos del país. Solicítelas por su nombre en las casas del ramo, directamente a nuestra casa central o a cualquiera de nuestras sucursales.

Met dank aan Neil McRea.

Bijlage IX

1935-1937. Aida 103, met blauwe kap en 1935 type voorwarmer.

Foto eigenaar: Juan Caiti uit Mendoza, Argentinië.

Bijlage X

1937. AIDA 244 Donut hang lamp gemaakt door het Aidagesellschaft, Berlijn.

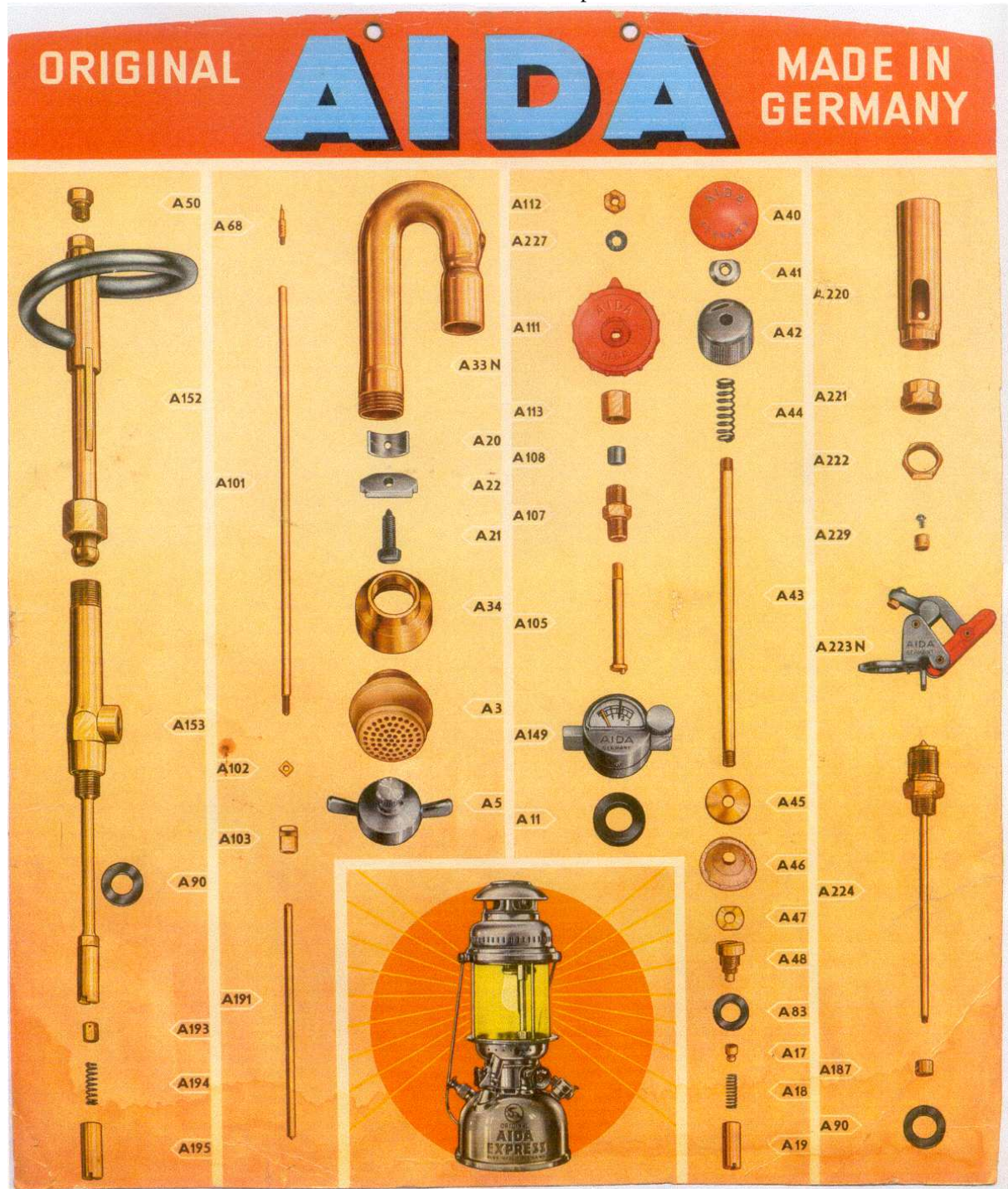

Foto eigenaar: The State Museum for Engineering and Labour in Mannheim, Duitsland.

Bijlage XI

1954-1957 Aida Express

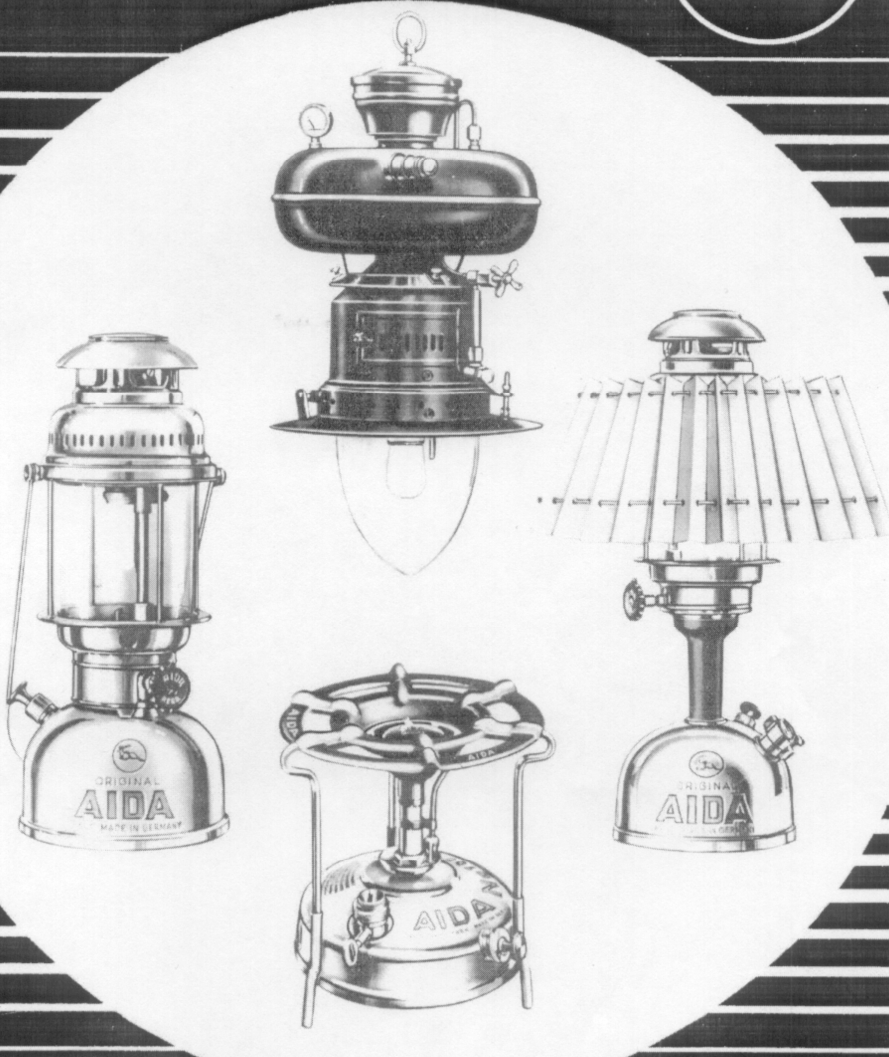
Onderdelen lijst.

Bijlage XII

1954 -1957 Aida Lampen en een kookapparaat.

ORIGINAL
AIDA

MADE IN GERMANY

PETROLEUM LAMPEN - LATERNEN - KOCHER/250-500 HK

AIDA G.M.B.H., ALTENA (WESTF.)

Pagina van een 1954 Aida catalogus.

Bijlage XIII

September 2007: Neil McRea's AIDA lampen lijst. Met toestemming overgenomen uit zijn "Pressure Lamps Catalogue".

- ?? 300 cp? donut. Copper tank. Sloping vaporizer tube with cleaning needle. 1924-1928. (Rolf Th Hübener, Germany)... add by AK.
- ?? Kerosene Lantern. Possibly 300 cp. Grey enamel globe cage and hood. (Bernhard Müller)
- 100 "Pretty Dolly" 150 cp kerosene lantern as Petromax 900. Stamped on fount "Pretty Dolly AIDA 100, 150 cp" and "Kerosene Stormproof lantern made in Germany" around a logo of a Falcon above a winged wheel. (R Dudeck). [See image Logo 3 below.](#)
- 100 100 cp kerosene lantern. As Petromax 900. (C. Jüllig)
- 103 "Express" Kerosene lantern. 1935 Blue oval rapid knob and blue hood (See also page 24, 25, 26....AK).
- 105 "Express" Kerosene lantern with rapid pre heater torch. Hood with bayonet fitting. (From gas tip size possibly 500 cp)
- 213 200/250 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 214 300 cp kerosene lantern. With automatic cleaning needle. 1 litre fount. 390 mm tall. (Aida flyer dated Sept 1929)
- 214a 300 – 400 cp lantern as 214 but with a double row of small holes in the lower hood and upper part of globe cage rest instead of the more commonly seen small slots. Marked on fount with embossed number 214a. One example known found in Argentina and stamped with "Introduitor Juan Schmalland Buenos Aires Chacabuco 390". Model number confirmed in an Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner.
- 214L 300cp hurricane lantern. (# from Milbro catalogue)
- 214N As 214 Above. Fibre control wheel. Stamped on fount "Original AIDA No214N 350cp Regd. Made in Germany" below the embossed Aida logo of Stag and Horn. Also stamped with a crude copy of the logo of a falcon on a winged wheel with B. R. seen on the model 100 Pretty Dolly above. And around this logo stamped with "Kerosine Stormproof Lantern RANGOON Made in Germany". See image of Logo 4 below
- 215 300cp hurricane lantern. (W.v.d.Velden) (See also page 8).
- 226 300/400 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 227 800/900 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 228 200/250 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 229 200/250 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)230 200/250 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 231a 200/250 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 232 300 cp kerosene lantern as 214 but smaller with ¾ litre fount and 365mm tall. (Aida flyer dated Sept 1929)
- 233 "Liliput" 200 cp kerosene lantern. Polished or nickel plates brass. 300 mm tall. (R Dudek)
- 233 Lantern as 233 above but no Stag and Horn logo and stamped Aida 250cp No 233. Also stamped with a crude copy of the logo of a falcon on a winged wheel with B. R. seen on the model 100 Pretty Dolly above. And around this logo stamped with "Kerosine Stormproof Lantern. BOMBAY-RANGOON Made in Germany". [See Image of Logo 5 below.](#)
- 236 200 cp donut. Steel tank painted black. 9" Diam. reflector. (Paul Mitchell)
- 237 400 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 238 200 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 239 400 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 240 200 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 241 200 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 242 400 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 243 400 cp lamp. (Info from Auerlicht catalogue mantle page supplied by Stefan Meissner. No further details.)
- 244 Do nut lamp. 200 cp. As Petromax 834. Probably with steel fount. (Instruction leaflet 1937) (A. Willman)
- 245 Do nut lamp 400cp. In the Petromax style. Probably with steel fount. (Instruction leaflet 1937)
- 245 500cp donut. Steel tank. Looks like Petromax donut but without pressure gauge. (Probably post 1945 Graetz design)
- 246 Do nut lamp as 244. No details of difference but possibly brass or copper fount. (Instruction leaflet 1937)
- 247 Do nut lamp as 245. No details of difference but possibly brass or copper fount (Instruction leaflet 1937)
- 248 Do nut lamp 800cp. In the Petromax style. Probably with steel fount. (Instruction leaflet 1937)
- 249 Do nut lamp as 248. No details of difference but possibly brass or copper fount (Instruction leaflet 1937)
- 1215 "Record" kerosene 500cp lantern as Petromax 523. Logo on fount. Red plastic control wheel. Alcohol pre heat only.
- 1233 "Record" kerosene 250cp lantern as Petromax 821. Logo on fount. Red plastic control wheel. Alcohol pre heat only.
- 1250 500 cp kerosene lantern as Petromax 523. Plate on collar with "Aida Original Record 1250. 500 cp" (Carlos Capmany)
- 1250 Original Express 250cp as Petromax 827. Rapid pre-heater torch, no alcohol cup. Metal pump knob and zinc alloy torch control. 1949 – 1954 * (* To my opinion 1946 – 1952..AK)
- 1250 Express "Record" 250cp as Petromax 827. Rapid pre-heater torch, no alcohol cup. Plastic pump handle and parallel arm torch control. 1954 - 1964
- 1250 Express "Record" 250cp as Petromax 827. Rapid pre-heater torch, no alcohol cup. Plastic pump handle and parallel arm torch control. 1964 -
- 1350 Express 350 cp kerosene lantern with rapid pre heater torch. As Petromax 828. (D. Belavendram)
- 1500 Express Record 500cp as Optimus 1500g.
- 5090 Lantern. No further details. (from parts list supplied to me by Mick Emm)
- 5091 Lantern. No further details. (from parts list supplied to me by Mick Emm)
- ?? Harp Lamp. 200 or 300 cp. Lantern head in harp frame below inverted fount with pressure gauge, cycle pump type filler cap and pressure release screw. With narrow gallery for a shade or reflector. No model number marked on the lamp but this could be one of the lamps listed in the Auerlicht mantle catalogue. ([See Image on this page.](#))

AIDA Logo 3

236

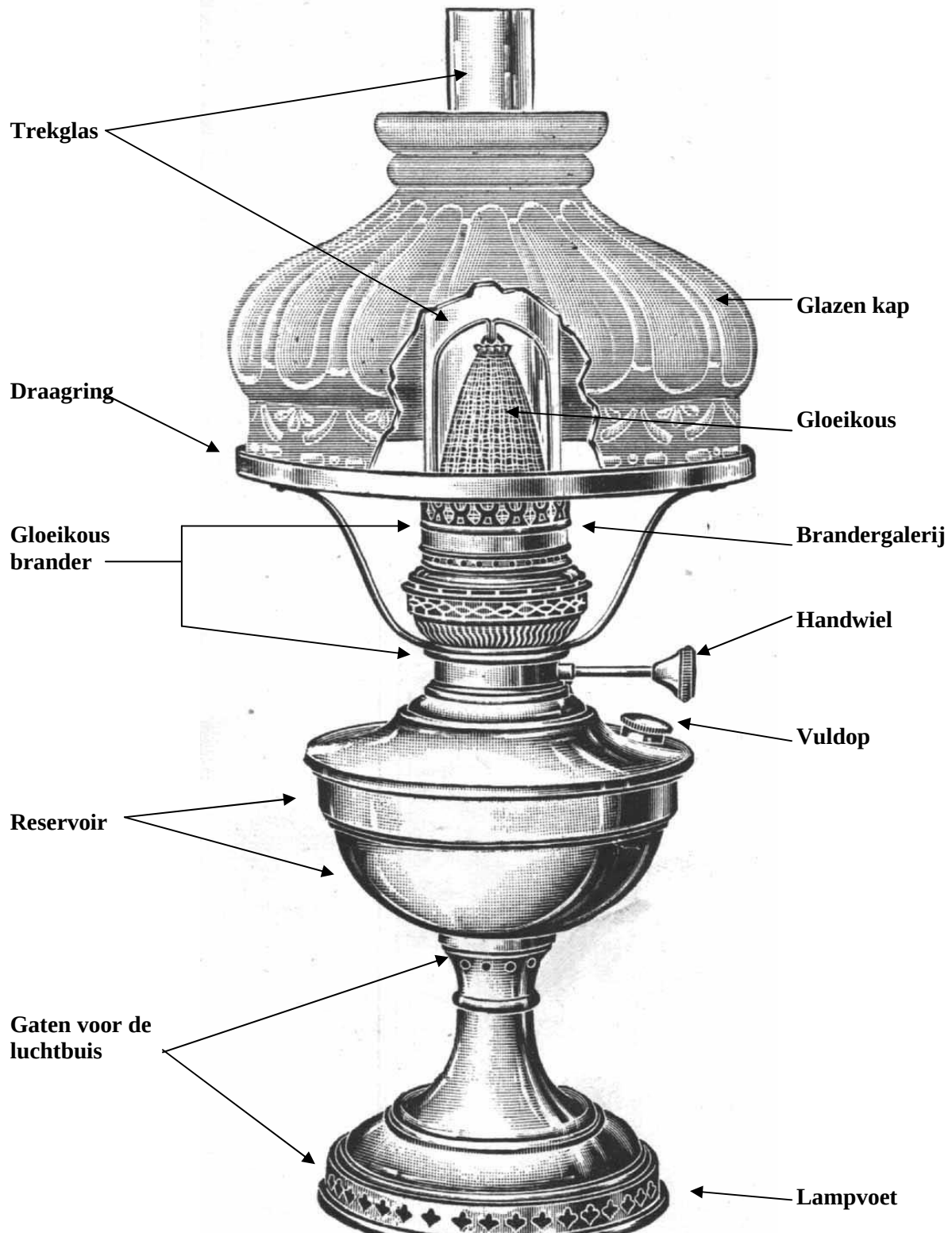

AIDA Logo 5

Bijlage XIV

Gloeikous tafellamp met luchtbuis door her reservoir (CD).

De Sunlight. Een Hirschhorn type gloeikous lamp (CD)

Bijlage XV

NOTEN:

¹ Zie Duitse merkenboeken 1906, Nr. 89470-1906 (AIDA).

² De specifieke merken: Brillant-1889, JH Diamant-1893, RheingoldBrenner-1894, International Lampe-1896, Champion-1897, Bengalia-1904, Titan-1904, springend hert met hoorn rond de schouder-1906 (**Hirschhorn = hert hoorn**), Aida-1906, Carmen-1908, Bonares-1909, Clara-1910, Saja-1911, Jari-1920, Lotos-1912, Tusculum-1912.

³ Dr. Herman Ubbo Lahde (1901-1984). Sinds 1939 hoofd van de patent divisie van "E&G AG" in Berlijn.

⁴ Zie pagina 200 en 201 van de catalogus "Deutsche Lampe in Wort und Bild", 1911, door J. Goldberg.

⁵ Zie: Light International, Vol.4, Herfst/Winter 2001, nr. 4. het artikel "The relationship between the "Kronos" and the "Candesco" door A.Kaim.

⁶ See: Light International, Vol.4, Herfst/Winter 2001, nr. 4. het artikel "The relationship between the "Kronos" and the "Candesco" door A.Kaim.

⁷ Welshbach catalogus midden jaren '20. Eigenaar J. Claypole, UK.

⁸ Zie "Light and Heat from Hydrocarbon Appliances, Portrait of an Industry", door dr. Herman U. Lahde. Gedrukt door J.W. Courter, 3935 Kelley Rd., Kevil, KY 42053, USA, in het bijzonder hoofdstuk XI.

⁹ Zie "Light and Heat from Hydrocarbon Appliances, Portrait of an Industry", door dr. Herman U. Lahde. Gedrukt door J.W. Courter, 3935 Kelley Rd., Kevil, KY 42053, USA, in het bijzonder hoofdstuk XI.

¹⁰ Zie Duitse fabrieksmerken Nr. 397035-1929, Nr. 444105-1932, Nr. 511141-1939 en ook Nr. 511141-1953.

¹¹ "Welsbach" en "Millbro" catalogi einde jaren '20, begin jaren '30. Eigenaar J. Claypole, UK.

¹² Zie informatie van Peter Süß op Dirk Frieborg's website (Anno 2003).

¹³ Zie Duitse patenten DE 672058-1937 (F.Graetz en H.Lahde), DE 685272-1939 (F.Graetz en H.Lahde), DE 687139-1939 (F.Graetz en H.Lahde).

¹⁴ Foto eigenaar: Laslo Rusvai uit Roemenië 2002.

¹⁵ Verschillende websites. Gevonden met Yahoo met de zoekopdracht 'pressure lamps' (website of A.Moore) of met het zoekcommando 'Aida Gesellschaft' (website van "Hytta Cabana" en website van "Dirk Frieborg", etc).

¹⁶ Voor meer lamp nummers en details zie ook Neil McRea's Pressure Lamp Catalogue verkrijgbaar bij The International Guild of Lamp Researchers (e-mail (2007): macburner@btinternet.com). Zie ook Bijlage XIII.

¹⁷ Bron: "Graetz KG" Nachrichten, Altena, december 1954. Deze "Nachrichten" zijn verkregen via Dhr. Steden, voormalig employee van "Graetz KG" in Altena.

¹⁸ Bron: "Graetz AG-VEB" Nachrichten, Berlijn 1949. Deze werden verkregen via Dhr. Steden, voormalig employee van "Graetz KG" in Altena.

¹⁹ Bron: "Signal auf Grün, Geschichte des VEB Werk für Signal- und Sicherungstechnik Berlin", pagina No. 46. Verkregen via W. v.d. Velden, juni 2003.

²⁰ West Duits patent DE 873381 van 23 mei 1951.

²¹ West Duits patent DE 947151 van 5 April 1952.

²² West Duits patent DE 951204 van 14 April 1954.

²³ West Duits patent DE 1023431 van 3 August 1956.

²⁴ West Duits patent DE 1228575 van 22 October 1964.

²⁵ Bron: "Die Graetz Nachrichten 1959". Ik kreeg dit via Jurgen Breidenstein, maar komt oorspronkelijk van Dhr. Steden. Volgens Jurgen Breidenstein was de familie Graetz eigenaar van "Graetz AG". Dit zou een verklaring zijn voor bijvoorbeeld, de onduidelijke situatie waarbij beide, het "AG" en het "KG", in hetzelfde jaar de eigenaren van twee verschillende "Aida" merken waren.

²⁶ USPTO Serie Nummer 72454546; Inschrijfdatum 13 April 1973.

²⁷ Informatie verkregen via Dhr. Steden, voormalig employee van "Graetz KG" in Altena.

²⁸ Neil McRea suggereert (in 2007) dat het mogelijk is dat ook nog in de vroege jaren '80 Hipolito in Portugal Aida lantarens onder licentie heeft geproduceerd. Dit deden ze ook met de Petromax aan het einde van de jaren '70.

²⁹ Dit plaatje van de fabriek in Altena verkregen via Wim van der Velden.